Francesco Vincenzo Zahra (1710-1773) u l-Knisja parrokkjali ta' San Ġorġ

Dr Paul George Pisani

Ir-restawr professjonali riċenti tal-kwadri laterali tal-Kor, xogħol Francesco Vincenzo Zahra, tawni spunt inħarbex dawn iż-żewġ kelmiet, anzi riflessjonijiet personali, imnebbħin minn din il-ġrajja. Dawn iż-żewġ kwadri jiffurmaw parti mill-kollezzjoni impressjonanti ta' opri tal-arti li ġew mogħtija matul is-sekli lil din il-knisja ewlenija ta' beltna. Kif jixhdu l-istoriċi tal-arti, il-kollezzjoni ta' opri artistiċi f'din il-knisja hija waħda impressjonanti u tinkludi xogħlijiet ta' Mattia Preti, Giuseppe D'Arena, Stefano Erardi, Alessio Erardi, u Gio Nicola Buhagiar.[1] Għalhekk il-kummissjoni tal-kwadri tal-Kor lil Francesco Vincenzo Zahra tinkwadra ruħha fit-tendenza li dejjem jintgħażlu l-artisti l-aktar 'in voga' f'dak il-mument.

"Donum"

B'differenza minn kummissjonijiet oħra, l-ispejjeż sabiex saru dawn il-kwadri tal-Kor ma nġabrux minn fost il-parruċċani. Dawn il-kwadri huma rigal lill-Knisja parrokkjali tar-Rabat mill-Arċipriet Ġakbu Galea, benefattur illustri, li barra dawn il-kwadri, żejjen lill-knisja fdata taħt it-treġija tiegħu b'opri artistiċi oħra, fosthom oġġetti tal-fidda għas-servizz liturġiku. Ta' min jgħid ukoll li Galea kien jiġi z-ziju ta' benefattur ieħor tal-Knisja parrokkjali ta' San Ġorġ, jiġifieri l-Arċipriet Saver Cassar, patrijott u mexxej tal-Għawdxin fl-imblokk tal-Franċiżi fl-1798-1799. Ftit huma dawk li jafu li l-Arċipriet Cassar ukoll irregala oġġetti tal-fidda għall-użu liturġiku lill-Knisja parrokkjali ta' San Ġorġ, fosthom l-isfera għall-Barka Ewkaristika. Dan tixhdu skrizzjoni li tinsab fuq il-'landa' jew kontenitur tal-fidda li fiha titpoġġa l-ostja kkonsagrata fit-tabernaklu meta ma tkunx esposta għall-adorazzjoni fl-isfera.

Iż-żewġ kwadri fihom il-kelmiet *'Donum'* u s-sena 1763, jiġifieri r-raba' sena tal-parrokat tal-Arċipriet Galea. Huwa kien ħa l-pussess ta' Arċipriet fl-1759. Ta' min jinnota l-għażla tal-kelma *'Donum'*. Fil-fatt, bil-Latin jeżistu diversi kelmiet li jfissru rigal jew donazzjoni, bħal *oblatio*, *offertio*, *munus* u *donum*. Sa miż-Żminijiet tan-Nofs, il-kelma *'donum'* kellha sinifikat speċjali: *"'Munus' and 'donum' and related words are common in theological works for the early and central Middle Ages for gifts and offerings to God, as also for God's gifts to humanity"*.[2]

L-għażla ta' Zahra

Sciberras jattribwixxi din id-donazzjoni tal-kwadri mill-Arċipriet Galea lill-imħabba sfrenata li kellu lejn il-Patrun tal-parroċċa fdata f'idejh, kif ukoll bħala mezz kif jimpressjona lill-parruċċani tiegħu.[3] Dan għaliex l-għażla ta' Zahra kienet waħda importanti ħafna. Huwa kien il-pittur l-aktar popolari f'dawk iż-żminijiet għall-kummissjonijiet ta' opri artistiċi fil-knejjes ta' pajjiżna.[4] Teżisti polemika bejn l-istoriċi u studjużi tal-arti dwar jekk Zahra kienx influwenzat jew le mill-iskola Naplitana, jew inkella minn Favray jew Gian Nicola Buhagiar. Hawn mhux il-lok li niddiskutu dan il-punt. Li huwa importanti f'dan l-istadju huwa li jiġi enfasizzat li Zahra kien qiegħed jibni reputazzjoni bħala l-aktar artist imfittex għal kummissjoni ta' opri artistiċi fil-knejjes ta' pajjiżna, ewlieni fosthom il-Katidral tal-Imdina. Huwa kien imfittex ukoll sabiex ipitter kwadri ta' daqs kbir li bdew jitqiegħdu fuq l-istalli tal-Kor fil-knejjes parrokkjali. Montanaro jiddeskrivi tajjeb din il-moda:

> … series of analogous, large, twin canvases… Local tradition required that such canvases were to be given great prominence and were to be hung above the choir stalls of the parish church. Popular piety and the proverbial parochial pride went hand in hand in the commissioning of these vast canvases… Francesco Zahra applied himself to the genre with a remarkable *gusto* from the very outset of his career.[5]

De Soldanis u Zahra

Mill-ktieb *Il Gozo Antico e Moderno Sacro e Profano* tal-Kanonku Gian Piet Franġisk Agius De Soldanis nafu li l-awtur, bħala Prokuratur tal-Altar tal-Erwieħ fil-Knisja parrokjali ta' San Ġorġ, ikkummissjona lil Zahra sabiex jagħmel id-disinn tal-altar ġdid tal-irħam għall-Kappellun tal-Erwieħ. Il-kuntratt relattiv sar għand in-Nutar Francesco Alessi fid-9 ta' Frar 1759, u Zahra kien wieħed mix-xhieda fuq dan il-kuntratt.[6] Fin-nuqqas ta' dokumentazzjoni dwar din il-kummissjoni, nixtieq nagħmel dawn il-kunsiderazzjonijiet:

1. Is-sena 1759 timmarka l-bidu tal-parrokat tal-Arċipriet Galea. Għalhekk nistgħu ngħidu li De Soldanis 'introduċa' lil Zahra mal-Arċipriet Galea u mal-Knisja parrokkjali ta' San Ġorġ permezz tal-kummissjoni tiegħu tal-altar tal-irħam.
2. Ix-xogħol tal-qlugħ tal-altar l-antik żgur li kien qiegħed isir fl-aħħar ta' Ottubru 1760, jiġifieri matul il-parrokat ta' Galea.[7]
3. Il-pitturi tlestew fl-istess sena li fiha De Soldanis ħalla minn Prokuratur u ttrasferixxa ruħu f'Malta fejn fl-24 ta' Ġunju 1763 inħatar bħala l-ewwel Bibljotekarju tal-Ordni.[8]

Dan kollu, fl-opinjoni tiegħi, jixhed li kien x'aktarx fuq il-parir ta' De Soldanis li seħħet il-kummissjoni lil Zahra ta' dawn iż-żewġ kwadri laterali tal-Kor.

Konklużjoni

M'iniex ser nitkellem fuq il-kwalitajiet artistiċi ta' dawn il-kwadri. Fuq dan is-suġġett wieħed jista' jara x-xogħlijiet ta' diversi kittieba oħra, fosthom uħud li kkwotajt jien. Irrid nagħlaq billi nsemmi li barra dawn iż-żewġ kwadri laterali tal-Kor, il-Bażilika ta' San Ġorġ tippossedi xogħol artistiku ieħor ta' Zahra. Dan huwa kwadru tal-Madonna ta' Loreto li x'aktarx kien wieħed mis-sottokwadri fil-Bażilika u llum jinsab espost fil-Mużew Il-Ħaġar. Dan il-kwadru ġie ppubblikat l-ewwel darba minn Mark Sagona,[9] li jattribwixxi dan il-kwadru, li sar fl-1766, lil Zahra. Huwa jitkellem ukoll dwar kwadru li jirrappreżenta lil San Alwiġi Gonzaga li x'aktarx huwa wkoll ta' Zahra. Dan il-kwadru ntmess minn idejn mhux esperti xi snin ilu u jinħtieġ attenzjoni immedjata sabiex jiġi salvat.

Kif rajna, il-kuntatt bejn il-Knisja parrokkjali ta' San Ġorġ u Zahra baqa' anki wara l-kummissjoni tal-kwadri laterali tal-Kor. Dawn il-kwadri, kif ingħad aktar 'il fuq, huma parti mit-teżor artistiku tal-Bażilika ta' San Ġorġ. Ir-restawr li għadu kemm sar ser jiżgura li dawn il-kwadri tal-Kor jibqgħu jitgawdew mill-ġenerazzjonijiet tal-futur. Jalla dan il-pass iħajjar entitajiet u persuni sabiex jikkontribwixxu ħa jiġi salvat il-patrimonju reliġjuż estensiv ta' dan it-tempju ewlieni.

---

1 K. Sciberras, *Francesco Zahra 1710-1773, His life and art in mid-18th century Malta*, Malta 2010, 192.
2 C. Wickham, 'Conclusion', in W. Davies & P. Fouracre (Eds.), *The Languages of Gift in the Early Middle Ages*, Cambridge 2013, 243.
3 Sciberras, 192.
4 E. Montanaro, 'Materials for the Life of Francesco Vincenzo Zahra (1710-1773)', in *Francesco Zahra 1710-1773*, Malta 1986, 1-38, passim.
5 Montanaro, 5-6.
6 NAV 35/528 f. 69r. Dan il-kuntratt ġie ppubblikat minn E. Montanaro, 'Id-dekorazzjoni bl-irħam tal-Kappella tal-Erwieħ fil-Bażilika ta' San Ġorġ, f'*Festa San Ġorġ 1987*, Malta 1987, 33.
7 NLM Lib. MS. 145, f. 243.
8 J. Bezzina, 'Canon Francesco Agius, the erudite priest from Gozo', f'G. Vella & O. Vella (Eds.), *De Soldanis. An eighteenth century intellectual*, Malta 2012, 22.
9 M. Sagona, 'The Art Treasures. A Critical Overview', f'C. Cini (Ed.), *Saint George. Gozo's Golden Basilica*, Malta 2011, 54.